

Se Toinen

Stefan Widomski
12.4.2007
Forum Polonia

(Ryszard Kapuscinskin kohtaamisen ja dialogin filosofiasta)

Ihmisen elämää on usein – ja täysin oikeutetusti – verrattu matkantekoon.

Matkanteko ilman päämäärä, ilman tarkoitusta ja sisältöä on vailla arvoa, se on mekaanista siirtymistä pisteesta A pisteeseen B, paikasta toiseen.

Näin sanoo Kapuscinski:

”Maailmalla on kehittynyt uusi matkailumuoto, jota harrastetaan yksin, pareittain ja joskus ryhmissä. Se on matkustamista matkustamisen vuoksi, siinä on kyse vain siitä, että ollaan tien päällä, ollaan jossain muualla – ilman mitään tarkoitusta tai päämäärä. Nämä uudet turistit eivät halua tutustua kehenkään, eivätkä halua saada mitään uutta tietoa. He haluavat vain käydä esimerkiksi Intiassa tai Argentiinassa taikka Marokkossa – juuri näin ja vain näin. Tämä on eräänlaista kuljeksimista, nykyaikaista maailmanympäri ravaamista. He matkustavat, jotta pääsisivät pisteesta A pisteeseen B, heidän ainoana ambitionaan on suorittaa reitti pisteestä A pisteeseen B.

Ryszard Kapuscinski oli matkantekijä, teräväkatseinen tarkkailija, herkkätunteinen myötäläjä, syvälinen ja analyyttinen havaintojen tekijä sekä filosofiseen synteisiin kykenevä ajattelija.

Hänen arvostuksestaan ovat todistuksena kymmenille kielille käännettyt kirjat, lukuisat kirjoitukset kansainvälisissä julkaisuissa sekä muiden kynämiesten kannanotot. Arvostuksesta puhuu myös kirjailija John Le Carré, kun hän toteaa seuraavaa: Kapuscinski oli rohkea kirjailija ja tutkiva journalisti, jolla oli suuren prosaistin näkökykyä. Joka kerta hän sai aikaan sen, että mikrokosmos puhui koko maailman nimissä.

Itse Kapuscinski näki omat kykynsä ymmärtää maailmaa paljon rajallisempina. Monessa yhteydessä, ilman valevaatimattomuutta hän toteaa, että maailmaa on vaikea ymmärtää, ettei hän itse pysty sitä käsittämään, eikä mikaan ole ihan selvää.

Samalla hän jatkaa, että tärkeintä on kuitenkin olla avoin toiselle ihmiselle, olla valmis ja halukas kohtaamaan ja kuuntelemaan toista ihmistä. Ja olla valmis keskustelemaan hänen kanssaan.

Reportteri ja kirjailija Ryszard Kapuscinskin tekemillä matkoilla näyttää siis olevan aina yksi ja sama päämäärä ja tarkoitus – hän on aina matkalla toisen ihmisen luo. Itse Kapuscinski kutsuikin sitä prosessia ”matkaksi Toisen luo”.

Kuka on sitten se Toinen, jota tarkoittavan sanan Kapuscinski kirjoittaa aina isolla kirjaimella? Ja miksi kirjailija antoi sille niin paljon merkitystä ja arvoa, että hän jaksoi matkustaa sen Toisen luokse vuosikymmenien aikana usein asettaen oma terveytensä ja jopa elämänsä vaakalaudalle?

Mitä erikoista kätkee sisällään se Toinen, jota Kapuscinski jaksaa etsiä eri mantereilla, eri kulttuuripiirien ja eri kansallisuuksien keskuudessa?

Kapuscinskin matkoilla on tavallaan kaksi ulottuvuutta, kaksi elementtiä.

Ensinnäkin matkallaan Toisen luo hän ylittää maantieteelliset, niin mannertenväliset kuin valtiollisetkin rajat. Hän menee kohtamaan sitä Toista hänen luonnollisessa elinympäristössään, hänen kulttuuripiirissään, paikassa, jota hän – se Toinen – muokkaa ja joka puolestaan muokkaa häntä.

Toiseksi Kapuscinskin matkoilla on aina se ratkaiseva elementti, joka tekee hänen matkastaan nimenoman matkan Toisen luo. Tämä matka ei ole vain fyysinen, sen aikana ylitetään henkiset rajat jättäen taakse omat pelot, ennakoasenteet, turhaat stereotyyppit ja ennakkoluulot.

Sellainen on Kapuscinskin tutkimusmatka, jonka aikana tutkitaan niin ympäristöä, kuin – ja sitä vielä enemmän ja tarkemmin – myös sitä Toista.

Lukuisten matkojen aikana saadun kokemuksen, tarkan havainnoitakyvyn ja mielen herkkyyden antamalla voimalla Kapuscinski määrittelee tarkoin tapaamansa Toisen ominaisuuksia.

Hän ei myös tarkoita yleisesti jotain Toista, josta tiedetään, että hän on olemassa ja josta on kuultu enemmän tai vähemmän todellisuuteen ja tosiasioihin perustuvia tarinoita. M i n u n Toinen – hän sanoo – se on hän, jonka olen tavannut...

Minkälainen siis on tämä Kapuscinskin Toinen?

Voidaaksen antaa vastauksen, tämä ikuinen reportteri, tarkkaavainen matkaaja, kirjailija ja filosofikin kysyy ensin:

Mikä on tämän Toisen maailmankatsomus? Miten hän hahmottaa maailmaa? Miten hän näkee muita Toisia? Miten hän näkee minut? Tämä viimeinen kysymys on yksi tärkeimmistä. Ei sen takia, että se tyydyttäisi kirjailijan narsistisia tunteita.

Kapuscinski sano: eihän ainoastaan hän ole minulle se Toinen, myös minä olen hänelle se Toinen. Kapuscinskin mielestä sen Toisen kohtaamisella on kaksinsuuntainen luonne. He molemmat ovat siis, kukin tahollaan, kohtaamassa sitä Toista.

Näin syntyy kaksisuuntainen kommunikointi, oikea dialogi, jolla on perustavaa laatua oleva merkitys Kapuscinskin filosofiassa. Mutta tähän palataan vielä myöhemmin.

Kapuscinski piirtää muutamalla selvällä vedolla sen Toisen perusominaisuuksia.

Ensinnäkin hän reagoi herkästi väriin ja tarkemmin sanottuna - ihonväriin.

Juuri ihonväri laukaisee toisissa ihmisissä useimmiten syvälläkin pinnan alla piilevät ennakkoluulot, pelot ja aggressiot. Ihmiskunnan historia on täynnä esimerkkejä tästä eikä yksikään maailmankolkka, yksikaan kansa ole tästä täysin vapaa.

Tässä on oiva esimerkki, läheltä:

Näin Helsingin Sanomissa, 07.04.2007:

Kapuscinkin tekemä seuraava havainto on, että sen Toisen maailmankatsomuksen tärkeänä rakennuselementtina on nationalismi. Tämä seikka ei Kapuscinskia suuresti ihmettytä. Hän kun pitää nationalismia kuluneen 20. vuosisadan kaikkein voimakkaimpana ”-isminä”.

Nationalismin ilmenemismuotoja on paljon, typeristä sanakäänteistä aina hirmutekoihin saakka, ”viattomista” juutalaisvitseistä aina käsittämättömään holokaustiin. Nationalismi, jota ei missään olosuhteissa pidä sekottaa isänmaanrakkauteen, ei tyydy vain oman heimon ja kansan keuhkaan ja parempaan pitämiseen, sen täytyy vielä alentaa muita.

Jälleen yksi esimerkki ihan läheltä, sekin Helsingin Sanomien palstoilta: mäkihyppäjä seuraavat puolalaiskatsojat ovat kirjoittajan mielestä ulvova puolalaislauma

HS 18.03.2007

MÄKIHYPPY

Adam Malysz nousi maailmancupin kärkeen

517

OSLO. Suomen mäkihyppääjät pyöivät maailmancupissa tuntuiksi tulleilla sijaluvuilla myös Oslon Lillehammerista siirretyssä kilpailussa.

Janne Ahonen nousi parhaana suomalaiskotkana avauskierroksen 29. sijalle kymmenenneksi, Tami Kiuru oli 14:s, Harri Olli 20:s, Arttu Lappi 23:s, Matti Hautamäki 25:s ja ainoana suomalaisena toiselta kierrokselta karsiutunut Veli-Matti Lindström 37:s.

Pohjoismaiden kiertueen kolmannessa kilpailussa myös voittajan nimi oli sama kuin kahdessa aiemmassa, Puolan Adam Malysz. Kauden kuudennen voittonsa ottanut Malysz ulvotti puolet katsomosta täyttäneitä puolalaislaumaa 131 ja 122 metrin hyppyllä. Sveitsin Andreas Küttel vei kakkossijan 15,3 pistettä hävinneenä, isäntämaan Andreas Bardal oli kolmas.

Voitollaan Malysz siirtyi maailmancupin kärkeen. Hänen eronsä toisena olevaan Norjan Anders Jacobseniin on nyt 22 pistettä.

Ahosella oli kaikki edellytykset parempaan sijoitukseen, sillä hollolalaisen ensimmäinen hyppy jäi hänestä riippumattomista syistä 111,5 metriin.

"Ladulle lensi joku musta, joka valui keulalle ja sitä lähettiin hakemaan pois. Sitten yhtäkkiä paloikin jo vihreä [lähtö]valo, ennen kuin olin saanut suukset suoraksi. Tommi [päivalmentaja Nikunen] heilautti merkkiä ja ajatus katosi täysin", Ahonen kuvasi lähtäjän säihellystä valojen kanssa.

Ensimmäisen kierroksen 29. sija tiesi sitä, että Ahonen joutui siirtymään montusta rivakasti ylös torniin toisen kierroksen hyppyä varten. 119,5 metrin hyppy oli lopulta kierroksen kolmanneksi paras ja hilasi Ahosen kymmenenneksi.

Pohjoismaiden kiertueen kolmannessa kilpailussa myös voittajan nimi oli sama kuin kahdessa aiemmassa, Puolan **Adam Malysz**. Kauden kuudennen voittonsa ottanut Malysz ulvotti puolet katsomosta täyttäneitä puolalaislaumaa 131 ja 122 metrin hyppyllä. Sveitsin **Andreas Küttel** vei kakkossijan 15,3 pistettä hävinneenä, isäntämaan **Andreas Bardal** oli kolmas.

Seuraava havainto on, että sen Toisen maailmankatsomuksen tärkeänä elementtinä on uskonto.

Me tiedämme historiasta, miten paljon verta on vuodatettu (ja – kuten pelätä voi – tullaan vielä vuodatamaan) uskontoon vedoten. Vanhimmat, ainakin meille eurooppalaisille tutut maininnat uskontoon liittyvistä sodista ja tappamisista löytyvät helposti Raamatusta, sen jälkeen tulevat ristiretket, eri uskontokuntien vainot ja viimeisinä New Yorkin World Trade Centerin tragedia.

Juuri niistä elementeistä rakentuu Kapuscinkin mukaan sen Toisen maailmankatsomus. Hän toteaa, että jos tämä Toinen tapaa jonkun eri Toiseen, nämä kolme elementtiä tulevat olemaan rakaisevassa asemassa kun hän tulee arvioimaan sen Toisen.

Toistakaamme nämä kolme elementtiä: rotu, kansallisuus ja uskonto.

Tähän kolmeen elementtiin on Kapuscinkin mukaan sisällytetty niin valtava emotionaalinen lataus, että ajoittain hänen Toinen ei kykene sitä hallitsemaan. Silloin päädytään konfliktiin, yhteenottoon, teurastukseen ja sotaan.

Sillä meille se Toinen (niin kuin sille Toiselle me itse) on ennen kaikkea vieras. Ja – sano Kapuscinski – mikä on kaikista tärkeintä: se Toinen edustaa meille u h k a a!

Kapuscinski kirjoittaa erään nuoren matkaajan kokemuksista. Mies matkusti ympäri maailmaa. Hän kertoi kokemukseen perustuen, että kaikkialla ihmiset ovat hyviä. Mutta yksi asia löi häntä ällikkällä. He tulevat johonkin paikkaan. Heitä ympäröivät sydämelliset ja vieraanvaraiset ihmiset. Meidän luonamme on teidän hyvä olla – he sanovat – mutta siellä kauempana, mihin te aiotte mennä... ajatelkaa mieluummin vielä kerran, koska siellä elävät pahat ja vaaralliset ihmiset. Varoituksista huolimatta me menimme sinne – kertoo nuori mies. Uudessa paikassa meitä taas ympäröivät sydämelliset ja vieraanvaraiset ihmiset, jotka kertoivat heti: meidän luonamme on teidän hyvä olla, mutta siellä kauempana, mihin te haluatte mennä, olkaa varovaisia, koska ihmiset siellä ovat pahoja ja vaarallisia.

Meidän on voitettava se vierauden ja pelon tunne, meidän on kaikesta huolimatta kohdattava se Toinen.

Asia ei kuitenkaan ole kovin yksinkertainen.

Kapuscinskin mukaan meillä eurooppalaisilla on painava lasti, joka estää sen Toisen luonnollisen kohtaamisen. Aidon kohtaamisen, joka olisi vapaa kaikista ennakoasenteista ja peloista.

Ensimmäisenä syynä (ongelmana) hän mainitsee massakulttuuriin perustuvan yhteiskunnan (Luonnollisesti tässä yhteydessä kulttuuri-sanalla on laaja merkitys) syntymisen ja leviämisen maailmanlaajuisesti. Me emme käsittä Toista henkilönä, ainutlaatuisena yksilönä, vaan ryhmän – onko se sitten heimo, kansa tai rotu – kasvottomana jäsenenä.

Seuraavana syynä (ongelmana) on itse ihmiskäsitystä uhkaavien totalitaaristen järjestelmien syntyminen – fasismien ja kommunismin – jotka molemmat sekoittivat eurooppalaisen ajattelun kuvioita mitä tuhoisimmalla tavalla. Se, mitä tässä on puuttunut, on – Kapuscinskin mukaan – yksilö, massasta erottuva konkreettinen ihminen: konkreettinen Minä ja konkreettinen Toinen.

Kapuscinski kutsuu tässä yhteydessä apuun dialogin filosofiaa, jonka mukaan: *Minä voi olla olemassa vain suhteessa johonkin, tässä tapauksessa suhteessa Toiseen.*

Juuri Toisen on ilmestyttävä minun olemassaolon horisonttiin – sanoo runollisesti Kapuscinski – antaen minulle merkityksen ja määrittäen Minun roolin.

Kapuscinski näyttää siis tunnustavan omakseen *dialogin filosofian*, joka haluaa käsitellä ihmisen, eli Minän problematiikka. Ja samalla, kuten jo aikaisemmin todettiin, ja mikä on erittäin tärkeää, tämä filosofia haluaa käsitellä tämän yhden ihmisen suhdetta toiseen ihmiseen, siis Toiseen.

Tämän *dialogin filosofian* (jota myös kutsutaan *kohtaamisen* tai *Toisen filosofiaksi*) alkulähteitä Kapuscinski etsii antiikin antropomorfiasta, jossa ihminen ja jumalat olivat saman todellisuuden kaksi osaa.

Tämä – sanoo Kapuscinski – on totta erikoisesti silloin, kun tämä filosofia ehdottaa, että tie Jumalan luo käy Toisen kautta, että Toisen kasvoista voimme nähdä Jumalan kasvot.

Dialogin filosofian merkitys ja arvo (tieteellisten arvojen ohella) on Kapuscinskin mukaan siinä, että se avoimesti ja rohkeasti asettuu puolustamaan toista ihmistä. Se asettuu puolustamaan sitä Toista tässä maailmassa, jossa jatkuvasti alistutaan egoismiin ja kyltymättömään konsumerismiin.

Kapuscinski kertoo eräitä esimerkkejä vääränlaisesta tai omituisesta dialogista:

Kolme tyttöä kävelee yhdessä. Mutta eivät puhu toisilleen. Jokainen keskustelee kännykän välityksellä jonkun kaukaisen, poissa olevan kanssa.

Professori-orientalisti Krzysztof Byrski:

Tekniset kommunikointivälineet eivät itsestään tuo molemminpuolista ymmärrystä. Pitäisi toteuttaa se, mitä intialaiset kutsuvat nimellä *Upanishada*, eli ”istua lähekkäin”. Se merkitsee elävien, toisensa seurassa viihtyvien ihmisten dialogia.

Kapuscinski antaa myös muita arvokkaita neuvoja:

Kun kohtaat vieraan kulttuurin, käyttäydy harkitusti ja varovasti. Ajattele, että ympärilläsi on näkymättömien muurien muodostama labyrintti, jota et pysty murtamaan millään voimalla. Mieluummin pysähdy ja salli näkymättömän, mutta kohta aistittavissa olevan rytmin, tämän uuden kulttuurin, nostaa sinut ylös. Sen vaikeasti havaittavissa olevat, mutta voimakkaat aallot kantavat sinut tutustumisen ja kotoisuuden tuntemuksen suuntaan.

Näin siis puhuu Kapuscinski, tämä maailmanmatkaja, tarkkailija, filosofi ja toisista ihmisistä aina aidosti kiinnostunut, niiden surut ja ilot jakava ihminen.

Lopuksi lienee aikaa asettaa itsellemme, jotka olemme tutustuneet Kapuscinskin ajatuksiin, yhksi ainoa kysymys: mitä Kapuscinski halusi viestittää omille lukijoilleen?

Mikä siis olisi se sanoma, jota pitäisi puristaa yhteen ainoaan lauseeseen?

Luulen, että se olisi seuraava:

Me kaikki ihmiset olemme saman Luojan lapsia ja toisillemme veljiä ja sisaria, ihonväristä, kansallisuudesta ja uskonnosta riipumatta, meillä pitäisi olla halu ja uskomus kohdata jokaisessa meissä se Toinen, kuunnella sitä Toista ja aloittaa hänen kanssaan aito keskustelu.

Voiko tähän lisätä mitään, jolla olisi merkitystä?